

**ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ**

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱԿՈՔԻ ՍԱՖԱՐՅԱՆ

**ՓՈՔՐ ԵՎ ՄԻՋԻՆ ՁԵՌՆԱՐԿԱՏԻՐՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ՄԵԽԱՆԻՉՄՆԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

Ը.00.02 - «Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում»
մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական
աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՍԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ-2017

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի պետական համալսարանում

Գիտական ղեկավար՝

տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Վարդան Բաբկենի Բոստանջյան

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝

տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Աշոտ Խաչատուրի Մարկոսյան

տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
Գևորգ Ֆերդինանտի Կիրակոսյան

Առաջատար կազմակերպություն՝

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան
տնտեսագիտության ինստիտուտ

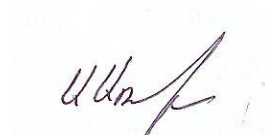
Ատենախոսության Այաշտպանությունը կայանալու է 2017 թվականի մայիսի 19-ին ժամը 13³⁰-ին Երևանի պետական համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈՂ-ի տնտեսագիտության թիվ 015 մասնագիտական խորհրդում:

Հասցեն՝ 0009, Երևան, Աբովյան 52

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Երևանի պետական համալսարանի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2017 թվականի ապրիլի 18-ին:

015 Մասնագիտական խորհրդի
գիտական քարտուղար
տեխ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

Ա. Հ. Առաքելյան

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Շուկայական տնտեսության ձևավորման և զարգացման կարևոր բաղկացուցիչներից է հանդիսանում փոքր և միջին ձեռնարկատիրությունը (ՓՄՁ), որի աջակցության ուղղությամբ պետական քաղաքականության մշակումն ու իրականացումը տնտեսական զարգացման ներկա փուլում հրամայական պահանջ է: Տվյալ խնդրի արդյունավետ լուծումը հնարավորություն կտա Հայաստանի Հանրապետությանն ապահովել սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացում և անհրաժեշտ նախադրյալներ ձևավորել հասարակական բարեկեցության բարձրացման համար: ՓՄՁ ոլորտում գոյություն ունեցող հիմնախնդիրների լուծումը հանդիսանում է պետության կարևոր առաջնահերթություններից, ինչն, առաջին հերթին, ենթադրում է տվյալ ոլորտի պետական աջակցության արդյունավետ և գործուն համակարգի ստեղծում: Չնայած Հայաստանի Հանրապետությունում վերջինիս ֆորմալ գոյությանը, այդուհանդերձ, այն դեռևս չի կարողանում լիարժեք լուծել իր առջև դրված խնդիրները, ինչի մասին են վկայում հանրապետության ՓՄՁ ոլորտի վերջին տարիներին ցուցանիշները:

Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական զարգացման ներկա փուլում ՓՄՁ զարգացման հետ կապված հիմնահարցերը ձեռք են բերել կարևոր նշանակություն մի շարք պատճառներով պայմանավորված: Առաջին, գնալով աճում է ՓՄՁ ոլորտի սոցիալ-տնտեսական ազդեցությունը հասարակական զարգացման և առաջընթացի վրա: Համաշխարհային փորձը վկայում է, որ այն կարող է արդյունավետ կերպով նպաստել բնակչության զբաղվածության ապահովմանը, սոցիալական խնդիրների լուծմանը, տնտեսության մենաշնորհացման դրսևորումների զսպմանը և մրցակցության խորացմանը, ինչը շուկայի զարգացման գրավական է հանդիսանում: Երկրորդ, նման կարևորությամբ հանդերձ, ՓՄՁ ոլորտը դեռևս աչքի է ընկնում իր ցածր արդյունավետությամբ, ինչի հետևանքով այն չի նպաստում տնտեսության ինովացիոն զարգացմանը և նոր տեխնոլոգիաների յուրացմանը: Այն որոշակի հաջողություններ արձանագրում է հիմնականում առևտրի և սպասարկման ոլորտներում, ինչը նշանակում է, որ ՓՄՁ առավելությունները և հնարավորությունները երկրում դեռևս լիարժեք չեն օգտագործվում: Երրորդ, շարունակում է բարձր մնալ ՓՄՁ ոլորտի կախվածությունը պետական ներդրումներից այն դեպքում, երբ բանկերը, ֆինանսավարկային կազմակերպությունները հակվածություն չեն ցուցաբերում տվյալ ոլորտի ֆինանսավորման առումով: Շարունակում

են գոյություն ունենալ մի շարք ադմինիստրատիվ խոչընդոտներ ՓՄՁ ոլորտի սուբյեկտների ձևավորման և գործունեության առումով: Չորրորդ, չնայած ՓՄՁ ոլորտի պետական աջակցության ուղղությամբ իրականացվող միջոցառումներին, այն դեռևս աչքի չի ընկնում արդյունավետության բարձր մակարդակով, ինչի մասին են վկայում ոլորտում վերջին տարիներին արձանագրվող ցուցանիշները:

Հայաստանի Հանրապետությունում ՓՄՁ ոլորտի ձևավորման առանձնահատկությունների բացահայտմանը, դրա վրա ազդող բազմաբնույթ գործոնների գնահատմանը, դրանցով պայմանավորված հիմնահարցերի ուսումնասիրությանը նվիրված հետազոտությունները զգալիորեն նպաստեցին տվյալ բնագավառում առկա հարաբերությունների կանոնակարգման և արդյունավետ կառավարման համար անհրաժեշտ մեթոդաբանական և մեթոդական հիմքերի ստեղծմանը: Այդուհանդերձ, ներկայումս խիստ արդիական են այդ ոլորտի պետական աջակցության արդյունավետության բարձրացման հետ կապված հիմնախնդիրների համակողմանի վերլուծությանը և դրանց վրա ազդող գործոնների համակողմանի գնահատմանն ուղղված հետազոտությունները: Ատենախոսությունը նվիրված է նշված հիմնահարցերի ուսումնասիրությանը, ինչով էլ պայմանավորված են թեմայի ***հրատապությունն ու արդիականությունը***:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Աշխատանքի հիմնական նպատակը շուկայական տնտեսության պայմաններում ՓՄՁ ոլորտի պետական աջակցության համակարգի արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված մոտեցումների և առաջարկությունների մշակումն է, որին հասնելու համար աշխատանքում դրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները.

- ուսումնասիրել ՓՄՁ էությունը և տնտեսագիտական բովանդակությունը, վերլուծել դրա գործունեության տնտեսական հիմքերը և նախադրյալները, դիտարկել տվյալ ոլորտի տեղը և դերը ժամանակակից տնտեսության պայմաններում,
- ուսումնասիրել ՓՄՁ պետական աջակցության ինստիտուցիոնալ մեխանիզմները և դրանց գործունեության առանձնահատկությունները շուկայական տնտեսության պայմաններում,
- վերլուծել ՓՄՁ պետական աջակցության համակարգի գործունեության միջազգային փորձը և գնահատել դրա կիրառման հնարավորությունները հանրապետությունում,

- ուսումնասիրել հանրապետությունում ՓՄՁ պետական աջակցության համակարգի առանձնահատկությունները և բացահայտել դրա արդյունավետության բարձրացման ոլորտում առկա հիմնախնդիրները,
- մշակել ՓՄՁ պետական աջակցության համակարգի կատարելագործմանը և ՓՄՁ սուբյեկտների ռեսուրսային ապահովվածության մակարդակի բարձրացմանն ուղղված առաջարկություններ:

Ուսումնասիրության օբյեկտը և առարկան: Ուսումնասիրության օբյեկտը Հայաստանի Հանրապետության ՓՄՁ ոլորտն է, իսկ ուսումնասիրության առարկան՝ ՓՄՁ պետական աջակցության համակարգը:

Ատենախոսության տեսական, տեղեկատվական և մեթոդական հիմքերը:

Ատենախոսության համար հիմք են հանդիսացել տնտեսագիտության տեսության դասական աշխատությունները, անցումային տնտեսությանը վերաբերող ուսումնասիրությունները, տնտեսական քաղաքականության տարբեր բնագավառներին վերաբերող հայրենական և արտասահմանյան գրականությունը, այդ ոլորտը կարգավորող ՀՀ օրենքները, իրավական այլ ակտերը: Հետազոտության համար տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայության և համապատասխան պետական մարմինների պաշտոնական նյութերն ու տվյալները: Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են տնտեսավիճակագրական, համակարգային, համեմատական և գործոնային վերլուծության մեթոդները:

Ատենախոսության գիտական նորույթը: Աշխատանքի հիմնական գիտական արդյունքները, որոնք պայմանավորված են հետազոտությունում առաջադրված խնդիրների լուծմամբ, կայանում են հետևյալում.

- ձեռնարկատիրական գործունեության տեսական հիմքերի ուսումնասիրության արդյունքում բացահայտվել են ՓՄՁ ոլորտի զարգացման մակրոտնտեսական և կազմակերպա-իրավական նախադրյալները, մշակվել են հանրապետությունում ՓՄՁ զարգացման ռազմավարական և մարտավարական ուղղությունները առաջիկա տարիների համար,
- հանրապետությունում ՓՄՁ ոլորտի գործունեության համակողմանի վերլուծության արդյունքում բացահայտվել են առկա բացթողումները և թերությունները, ներկայացվել են լուծումներ պետական աջակցության արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ, առաջարկվել է ՓՄՁ

պետական աջակցության համակարգի գործունեության գնահատման ցուցանիշների և չափորոշիչների համախումբ,

- ՓՄՁ պետական աջակցության կատարելագործման նպատակով ներկայացվել են առաջարկություններ ֆինանսավարկային գործիքների կիրառման արդյունավետության բարձրացման և ոլորտում գործող սուբյեկտների ռեսուրսային ապահովվածության մակարդակի բարձրացման ուղղությամբ,
- մշակվել են առաջարկություններ սոցիալական բիզնեսով զբաղվող ՓՄՁ սուբյեկտներին հարկային արտոնությունների տրամադրման վերաբերյալ, ինչպես նաև ներկայացվել է տվյալ ոլորտի նկատմամբ հարկային բարենպաստ քաղաքականության իրականացման կարճաժամկետ և երկարաժամկետ ծրագիր:

Աշխատանքի գործնական նշանակությունը: ՓՄՁ պետական աջակցության համակարգի կատարելագործման վերաբերյալ առաջարկությունները կարող են օգտագործվել ՀՀ օրենսդիր և գործադիր մարմինների կողմից՝ հանրապետությունում գործարար միջավայրի բարելավման, ՓՄՁ ոլորտի զարգացման և այդ ուղղությամբ պետական քաղաքականության արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների համալիրի մշակման և դրա հետևողական իրականացման ընթացքում: Ստացված արդյունքները կարող են օգտակար լինել նաև նշված համակարգերում աշխատողների համար:

Ատենախոսության արդյունքների փորձարկումը և հրապարակումները:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքները քննարկվել են Երևանի պետական համալսարանում և Եվրասիա միջազգային համալսարանում:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքները հրատարակված են 7 գիտական հոդվածներում:

Ատենախոսության ծավալը և կառուցվածքը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից և օգտագործված գրականության ցանկից: Ատենախոսության տեքստը շարադրված է 129 էջի վրա՝ ներառյալ օգտագործված գրականության ցանկը:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Առաջարկում հիմնավորված է թեմայի արդիականությունը, ներկայացված են հետազոտության առարկան և օբյեկտը, հետազոտության նպատակը և խնդիրները, աշխատանքի մեթոդաբանական և տեղեկատվական հիմքերը, գիտական նորույթը և ստացված արդյունքների կիրառական նշանակությունը:

Հետազոտության առաջին՝ «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության սոցիալ-տնտեսական նշանակությունը և դրա պետական աջակցության հիմնական խնդիրները», գլուխը նվիրված է ՓՄՁ էության և դրա դասակարգման չափանիշների ուսումնասիրությանը, տնտեսության զարգացման գործում տվյալ ոլորտի դերի գնահատմանը և պետական աջակցության տնտեսական հիմքերի քննարկմանը:

Շուկայական տնտեսության շարժիչ ուժերից է հանդիսանում ձեռնարկատիրության ոլորտը, որի դերը անգնահատելի է սոցիալ-տնտեսական բազմաբնույթ հիմնախնդիրների լուծման գործում: Իր կարևորությամբ պայմանավորված, այն գրեթե միշտ գտնվել է տարբեր հետազոտողների և մասնագետների ուշադրության կենտրոնում: Դրանով հանդերձ, պետք է նշել, որ մասնագիտական գրականության մեջ ձեռնարկատիրության՝ որպես տնտեսագիտական կատեգորիայի վերաբերյալ միասնական և համընդհանուր սահմանում գոյություն չունի: Վերջինիս վկայություն կարելի է համարել ձեռնարկատիրության վերաբերյալ տարբեր մասնագետների տեսակետները, որոնք, իրենց մնանությամբ հանդերձ, այնուամենայնիվ, միմյանցից որոշակիորեն տարբերվում են: Ըստ էության, գրեթե նույն խնդիրն առկա է նաև ՓՄՁ հետ կապված: Ինչպես գիտական գրականության, այնպես էլ իրավական ակտերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ ներկայումս գոյություն չունի «փոքր և միջին ձեռնարկատիրություն» հասկացության միասնական սահմանում:

ՓՄՁ-ն իրենից ներկայացնում է գործունեության տեսակ, որն իրականացվում է տնտեսավարող սուբյեկտների կողմից օրենսդրության պահանջներին համապատասխան և ուղղված է շահույթի ստացմանը: Միևնույն ժամանակ, այն ձեռնարկատիրության մյուս սուբյեկտների համեմատությամբ հարաբերականորեն ինքնուրույն է, գործում է սեփական ռիսկի վրա և կրում է լիակատար գույքային պատասխանատվություն:

ՓՄՁ ոլորտի կարևորությունը երկրի տնտեսական կյանքում հատկապես արտահայտվում է տվյալ ոլորտի սուբյեկտների կողմից զբաղվածության ապահովման, ինչպես նաև համախառն ներքին արդյունքի ձևավորման մեջ ունեցած էական

մասնակցությամբ: Ինչպես ցույց են տալիս ուսումնասիրությունները, զարգացած և զարգացող երկրներում տվյալ ոլորտն ունի էական դերակատարում տնտեսական աճի ապահովման և զբաղվածության մակարդակի բարձրացման գործում: Ըստ էության, այդ մասին են վկայում աղյուսակ 1-ի տվյալները:

Աղյուսակ 1¹

ԵՄ-ում ՓՄՁ ոլորտի հիմնական ցուցանիշները 2012-2014 թվականներին

	Գերփոքր %	Փոքր %	Միջին %	ՓՄՁ %
Ձեռնարկությունների թվաքանակը				
2012	92.1	6.6	1.1	99.8
2013	92.4	6.4	1.0	99.8
2014	92.7	6.1	1.0	99.8
Զբաղվածների թվաքանակը				
2012	28.7	20.5	17.3	66.5
2013	29.1	20.6	17.2	66.9
2014	29.2	20.4	17.3	66.9
Համախառն ավելացված արժեքը				
2012	21.1	18.3	18.3	57.6
2013	21.6	18.2	18.3	58.1
2014	21.1	18.2	18.5	57.8

Ինչպես նկատում ենք աղյուսակ 1-ի տվյալներից, 2014 թվականին ՓՄՁ ոլորտում գործունեություն իրականացնող սուբյեկտների թվաքանակը կազմել է բոլոր ձեռնարկությունների 99.8 տոկոսը, որոնք ապահովել են զբաղվածության և համախառն ավելացված արժեքի համապատասխանաբար 66.9 և 57.8 տոկոսը: Գերակշիռ մասը եղել են գերփոքր ձեռնարկությունները, որոնք կազմել են ընդհանուր թվաքանակի 92.7 տոկոսը: Փոքր ձեռնարկություններում զբաղվածների թվաքանակը կազմել է 20.4 տոկոս, որոնք ապահովել են համախառն ավելացված արժեքի 18.2 տոկոսը: Միջին ձեռնարկությունների

¹ Annual report on european smes 2012/2013. Final Report. European Commission. P 10, Annual report on european smes 2013/2014. Final Report. European Commission p. 15, Annual report on european smes 2014/2015. European Commission p. 83

դեպքում այդ ցուցանիշները կազմել են համապատասխանաբար 17.3 տոկոս և 18.5 տոկոս: Անշուշտ, դա վկայում է այդ երկրների տնտեսություններում ՓՄՁ ոլորտի զբաղեցրած կարևոր դերի և տեղի մասին, ինչը հետևանք է դրա զարգացման ուղղությամբ իրականացված պետական նպատակամետ քաղաքականության:

Փոքր և միջին բիզնեսի պետական աջակցության համակարգը հանդիսանում է տնտեսության պետական կարգավորման կարևոր ուղղություններից և ուղղված է առավելագույն էֆեկտի ապահովմանը: ՓՄՁ պետական աջակցության համակարգի ընդհանուր տարրեր են հանդիսանում ֆինանսավարկային լծակները, հարկային արտոնությունները, արտադրանքի իրացմանն օժանդակությունը, պետական ծրագրերի մշակումը և իրականացումը, ձեռնարկատիրական գործունեությունը կանոնակարգող օրենսդրաիրավական բազայի ձևավորումը և կատարելագործումը, խորհրդատվական ծառայությունների մատուցումը, արտաքին տնտեսական գործունեության կազմակերպման և իրականացման աջակցությունը և այլն:

Ատենախոսության երկրորդ՝ **«Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության առանձնահատկությունները Հայաստանի Հանրապետությունում»** գլխում ներկայացվել են հանրապետությունում ՓՄՁ ոլորտի վիճակը և զարգացման միտումները, վերլուծության են ենթարկվել պետական աջակցության հիմնական ուղղությունները և դրա արդյունավետության վրա ազդող գործոնները, ինչպես նաև ուսումնասիրվել է ՓՄՁ պետական աջակցության միջազգային փորձը:

Հայաստանի Հանրապետությունում ՓՄՁ ոլորտի կայացման և զարգացման առումով կարևոր քայլ հանդիսացավ 2000 թվականի դեկտեմբերի 5-ին «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը, որով սահմանվեցին ՓՄՁ սուբյեկտների որոշման չափորոշիչները և այդ ոլորտի պետական աջակցության հիմնական ուղղությունները:² Հարկ է նշել, որ ի սկզբանե օրենքով սահմանված էր ՓՄՁ սուբյեկտների դասակարգման ընդամենը մեկ չափորոշիչ՝ աշխատողների թվաքանակը: 2011 թվականին իրականացված օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում վերը նշված չափորոշիչները, աշխատողների թվաքանակից բացի, լրացվեցին նաև իրացման հասույթով և ակտիվների հաշվեկշռային արժեքով: «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանվում են այն չափորոշիչները, ըստ որոնց ձեռնարկատիրությամբ զբաղվող սուբյեկտները դասվում են ՓՄՁ ոլորտին: Մասնավորապես, դրանք հետևյալներն են:

² «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենք

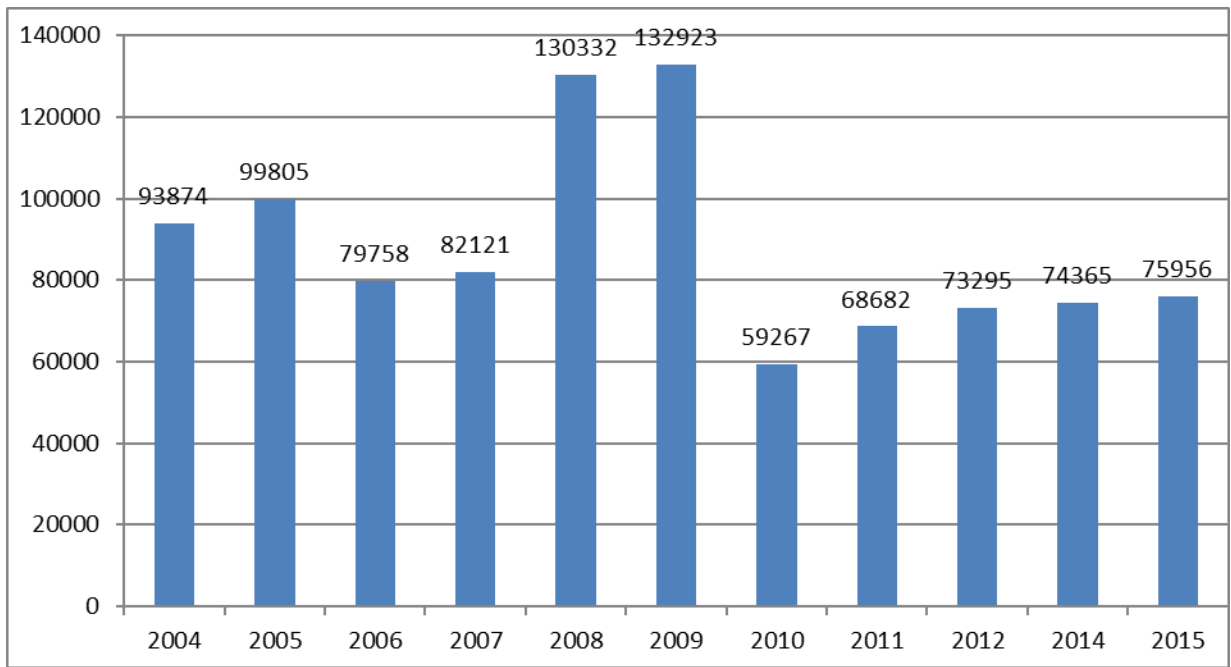
ՓՄՁ դասակարգման չափորոշիչները ՀՀ –ում

ՓՄՁ սուբյեկտներ	Աշխատողների թվաքանակ	Նախորդ տարվա գործունեությունից ստացված հասույթ կամ նախորդ տարեվերջի դրությամբ ակտիվների հաշվեկշռային արժեք
Գերփոքր ձեռնարկություններ	մինչև 10	մինչև 100 մլն դրամ
Փոքր ձեռնարկություններ	մինչև 50	մինչև 500 մլն դրամ
Միջին ձեռնարկություններ	մինչև 250	մինչև 1500 մլն և 1000մլն դրամ

Հարկ է նկատել, որ ինչպես և շատ երկրներում, Հայաստանի Հանրապետությունում ևս ՓՄՁ ոլորտին դասվելու հիմնական չափորոշիչներից է հանդիսանում աշխատողների թվաքանակը: Միաժամանակ, բացի նշված չափորոշիչից, ձեռնարկատիրությամբ զբաղվող սուբյեկտները պետք բավարարեն նաև օրենքով սահմանված հասույթի կամ ակտիվների հաշվեկշռային արժեքի չափորոշիչներին ՓՄՁ սուբյեկտ հանդիսանալու համար:

Ըստ էության, երկրում ՓՄՁ ոլորտի վիճակի և պետական աջակցության արդյունավետության գնահատման հիմնական ցուցանիշներից մեկն է հանդիսանում նման գործունեությամբ զբաղվող սուբյեկտների թվաքանակը: Հայաստանի Հանրապետությունում այն 2004-2015 թվականներին այն ունեցել է հիմնականում տատանողական բնույթ: Ամենախոշոր անկումն արձանագրվել է 2010 թվականին, երբ ՓՄՁ սուբյեկտների թվաքանակը նախորդ տարվա համեմատությամբ կրճատվել է 73296-ով կամ մոտ կրկնակի անգամ (տես գծապատկեր 1):

³ «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրչության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենք

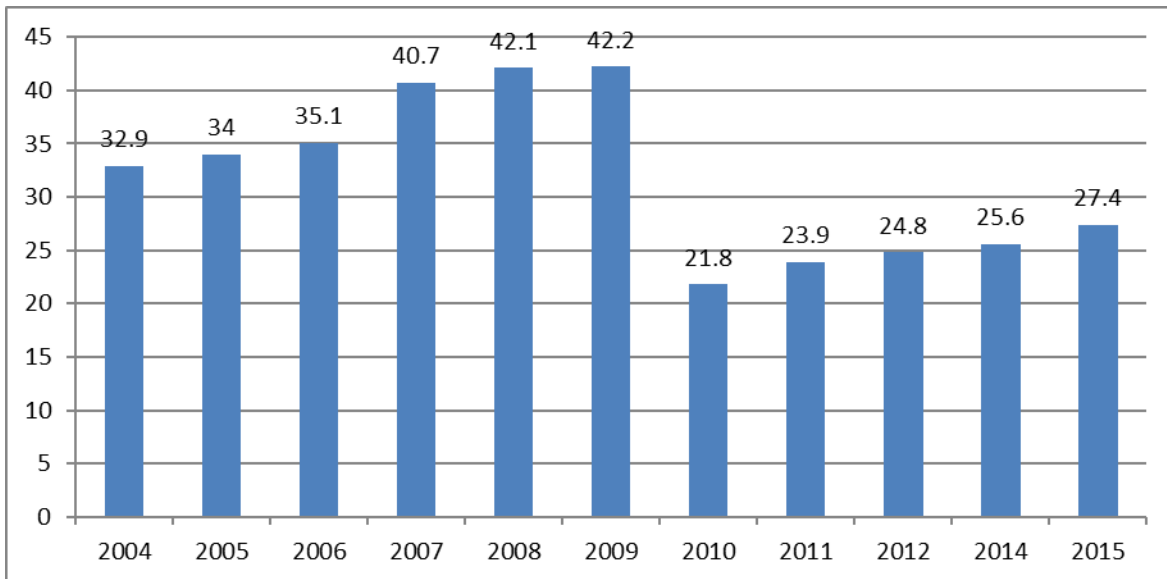
Գծապատկեր 1 ՓՄՉ սուբյեկտների թվաքանակը 2004-2015 թվականներին⁴

Ակնհայտ է, որ դա հիմնականում պայմանավորված է եղել համաշխարհային ֆինանսատնտեսաան ճգնաժամի հետևանքներով: Այստեղից հետևում է, որ հանրապետությունում դրա հաղթահարման ուղղությամբ ձեռնարկված միջոցառումները և կիրառված գործիքները բավարար չեն եղել ՓՄՉ ոլորտում ճգնաժամի բացասական հետևանքների մեղմման համար: Ընդ որում, պետք է նշել, որ 2015 թվականի դրությամբ ՓՄՉ սուբյեկտների թվաքանակը դեռևս էականորեն զիջել է նախաճգնաժամային ժամանակահատվածում արձանագրած ցուցանիշին: Կարելի է պնդել, որ ՓՄՉ ոլորտը հանրապետությունում դեռևս չի հաղթահարել ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի հետևանքները, ինչը հիմնականում պայմանավորված է պետական աջակցության համակարգի գործունեության ցածր արդյունավետությամբ:

Երկրում առկա սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրների լուծման գործում ՓՄՉ ոլորտի մասնակցության կարևոր ուղղություններից մեկն է հանդիսանում զբաղվածության

⁴ Գծապատկերը կազմվել է «Հաշվետվություն փոքր և միջին ձեռնարկատիրությունը բնութագրող հիմնական ցուցանիշները Հայաստանում 2010-2012թթ.», «Տեղեկագիր փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտը Հայաստանում 2007-2009թթ.», «Տեղեկագիր փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտը Հայաստանում 2006-2008թթ.», «Տեղեկագիր փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտը Հայաստանում 2004-2005թթ.» «Տեղեկագիր փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտը Հայաստանում 2003-2004թթ.» Հայաստանի փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման ազգային կենտրոնի հրատարակումների տվյալների հիման վրա

ապահովումը: Ինչպես ՓՄՁ սուբյեկտների թվաքանակի դեպքում, այս ցուցանիշի գծով նույնպես ճգնաժամային փուլում արձանագրվել է կտրուկ անկում:

Գծապատկեր 2. ՓՄՁ սուբյեկտներում զբաղվածների տեսակարար կշիռը ընդհանուր զբաղվածների թվում 2004-2015 թվականներին⁵

Մասնավորապես, 2010 թվականին ՓՄՁ սուբյեկտներում զբաղվածների տեսակարար կշիռը ընդհանուր զբաղվածների թվում կազմել է 21,8 տոկոս 2009 թվականին արձանագրված 42,2 տոկոսի դիմաց, այսինքն գրանցվել է գրեթե կրկնակի անկում (տես գծապատկեր 2): Եվ չնայած 2010-2012 թվականներին արձանագրված աճին, ՓՄՁ սուբյեկտներում զբաղվածների տեսակարար կշիռը ընդհանուր զբաղվածների թվում դեռևս զիջում է նախաճգնաժամային ցուցանիշը: Ակնհայտ է, որ հանրապետությունում գրանցված ՓՄՁ սուբյեկտների թվաքանակի և դրանցում զբաղվածության ցուցանիշները միմյանց հետ կապված են, և այս տեսանկյունից, ոլորտի հանդեպ իրականացվող պետական քաղաքականության ցածր արդյունավետությունը ևս անդրադառնում է վերջինիս վրա: Այլ կերպ ասած, հանրապետությունում ՓՄՁ ոլորտը մասնակիորեն է իրականացնում

⁵ Գծապատկերը կազմվել է «Հաշվետվություն փոքր և միջին ձեռնարկատիրությունը բնութագրող հիմնական ցուցանիշները Հայաստանում 2010-2012թթ.», «Տեղեկագիր փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտը Հայաստանում 2007-2009թթ.», «Տեղեկագիր փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտը Հայաստանում 2006-2008թթ.», «Տեղեկագիր փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտը Հայաստանում 2004-2005թթ.» «Տեղեկագիր փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտը Հայաստանում 2003-2004թթ.» «Ռ-ազմավարություն փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման 2016-2018 թվականների» Հայաստանի փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման ազգային կենտրոնի հրատարակումների և <http://www.mineconomy.am> կայքի տվյալների հիման վրա

2013 թվականի վերաբերյալ վիճակագրական տվյալները բացակայում են:

իր հիմնական գործառույթներից մեկը՝ զբաղվածության ապահովումը, որը մի կողմից, վկայում է դրա զարգացման ցածր աստիճանի և առկա բազմաբնույթ հիմնախնդիրների, իսկ մյուս կողմից՝ վարվող պետական քաղաքականության և ցուցաբերվող աջակցության ցածր արդյունավետության մասին:

Պետության կողմից հատկացվող ոչ բավարար ուշադրությունը ՓՄՁ ոլորտի աջակցության և զարգացման խնդիրներին հնարավորություն չի տալիս ապահովել բարձր տնտեսական արդյունավետություն այն դեպքում, երբ տվյալ ոլորտն ի վիճակի է առանց մեկնարկային խոշորածավալ ֆինանսական ռեսուրսների նպաստել տնտեսության զարգացմանը և սոցիալ-տնտեսական բազմաբնույթ հիմնախնդիրների լուծմանը: Հանրապետությունում դեռևս շարունակում են գոյություն ունենալ մի շարք հիմնախնդիրներ, որոնք էականորեն սահմանափակում են ՓՄՁ ոլորտի զարգացումը: Մասնավորապես, որպես այդպիսիք կարելի է առանձնացնել.

- ՓՄՁ ոլորտը կարգավորող օրենսդրական դաշտի անկատարությունը,
- ֆինանսավարկային և ռեսուրսային ապահովվածության գործուն մեխանիզմների բացակայությունը,
- հարկման ռեժիմի անարդյունավետությունը,
- անբարեխիղճ մրցակցության դրսևորումները,
- ՓՄՁ պետական աջակցության համակարգի գործունեության ցածր արդյունավետությունը,
- տեղեկատվական ապահովվածության համակարգի թերզարգացվածությունը,
- ՓՄՁ ոլորտում կադրային ապահովվածության և մասնագետների պատրաստման հիմնախնդիրները և այլն:

ՓՄՁ ոլորտի պետական աջակցության միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ զարգացած և զարգացող շատ պետություններում ՓՄՁ ոլորտը դիտարկվում է որպես տնտեսության զարգացման հիմնական սեկտորներից մեկը, ինչով պայմանավորված իրականացվում են դրա աջակցության լայնամասշտաբ պետական ծրագրեր և հատկացվում հսկայածավալ ֆինանսական միջոցներ: Որպես կանոն, պետական աջակցության հիմնական նպատակը նոր ձեռնարկությունների ստեղծման, ինովացիաների և նոր տեխնոլոգիաների ներդրման խթանումն է, արտադրանքի մրցունակության բարձրացումն է: Միաժամանակ, ՓՄՁ պետական աջակցության արդյունավետության բարձրացման տեսանկյունից հատկապես կարևորվում են ընտրված գործիքները և մեխանիզմները, որոնք կապահովեն տնտեսական զարգացման տվյալ

փուլում ոլորտի սուբյեկտների գործունեության հետ կապված հիմնախնդիրների ամբողջական լուծում:

Աշխատանքի երրորդ՝ **«Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության համակարգի կատարելագործման ուղղությունները»** գլխում մշակվել են ՓՄՁ զարգացման հիմնական մոտեցումները և դրա պետական աջակցության հարկային լծակների արդյունավետության բարձրացման ուղիները:

Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական զարգացման ներկա փուլում դեռևս շարունակվում են քաղաքական և տնտեսական համակարգերի բարեփոխումները, որոնց հիմնական նպատակը երկրի զարգացման համար բարենպաստ միջավայրի ձևավորումն է: Իրականացվող բարեփոխումներն իրենց շրջանակների մեջ են ընդգրկում նաև ՓՄՁ ոլորտը, որի գործունեության կազմակերպումը և արդյունավետության բարձրացումը տնտեսական զարգացման ներկա փուլում խիստ հրատապ են ու արդիական: Ակնհայտ է, որ տվյալ ոլորտի զարգացումը հնարավորություն կտա էականորեն թեթևացնել բյուջետային և սոցիալական ճնշումը, բարձրացնել հասարակության ստեղծագործական ներուժը և, վերջին հաշվով, ապահովել բնակչության որոշակի խմբերի բարեկեցության բարձրացումը: Սակայն նման գլոբալ խնդիրների լուծման համար ՓՄՁ ոլորտը կարիք ունի պետության կողմից համակողմանի և հետևողական աջակցության, որի գլխավոր նպատակը, ըստ էության, պետք է հանդիսանա տվյալ ոլորտի սուբյեկտների համար գործունեության պայմանների բարելավումը: Հայաստանի Հանրապետության ՓՄՁ ոլորտում ներկայումս ձևավորված իրավիճակը, գործող սուբյեկտների թվաքանակը, նրանցում ընդգրկված աշխատողների թիվը, ՀՆԱ-ում տվյալ ոլորտի ունեցած մասնաբաժինը չեն համապատասխանում երկրի տնտեսության ռեալ պահանջներին: Նման իրավիճակում ՓՄՁ պետական աջակցության համակարգի գործունեության ցածր արդյունավետությունն, ըստ էության, զրկում է ոլորտի սուբյեկտներին զարգացման իրական հնարավորություններից:

Հայաստանի Հանրապետությունում ՓՄՁ ոլորտի զարգացման դինամիկան, ստեղծված իրավիճակը և երկրի մակրոտնտեսական ցուցանիշների ձևավորման գործում դրա ունեցած ավանդը հնարավորություն են տալիս առանձնացնել բացասական զարգացումների հետևյալ մարտավարական և ռազմավարական պատճառները:

1. Մարտավարական պատճառներ

- ՓՄՁ ոլորտի վրա հարկային ճնշումը շարունակում է մնալ բարձր, չնայած վերջին տարիներին դրա թեթևացման ուղղությամբ իրականացվող քայլերին: Ֆինանսական

ռեսուրսների բացակայության պայմաններում դա լուրջ խոչընդոտ է հանդիսանում ոլորտի սուբյեկտների գործունեության շրջանակների ընդլայնման համար,

- միկրոֆինանսավորման և ֆինանսական լիզինգի մասշտաբները չափազանց ցածր են դրանց նկատմամբ պահանջարկից, ինչը միկրոբիզնեսի խիստ ցածր կապիտալատարության պայմաններում լուրջ դժվարություններ է ստեղծում մեկնարկի փուլից զարգացման փուլի անցնելու համար,
 - ՓՄՁ սուբյեկտների մուտքի դժվարությունները ֆոնդային շուկա և հանրային ընկերությունների վերածվելու մեխանիզմների բացակայությունը, բաժնետերերի թույլ իրավական պաշտպանվածության պայմաններում սահմանափակում են վենչուրային կապիտալի մուտք ՓՄՁ ոլորտ,
 - գործնականում բացակայում են կամ շատ թույլ են զարգացած ՓՄՁ սուբյեկտների ստեղծումը խթանող հատուկ մեխանիզմները, իսկ բարձր տեխնոլոգիաների ոլորտում գործունեություն իրականացնող ընկերությունների մեկնարկային աջակցությանը կողմնորոշված բիզնես ինկուբատորների գրեթե բացակայությունը հանգեցնում է ինովացիոն բիզնեսի համակարգային զարգացման հնարավորությունների վերացմանը,
 - պետական և տեղական պատվերների տեղաբաշխման գործընթացին ՓՄՁ սուբյեկտների պարտադիր մասնակցությունն ապահովող մեխանիզմների բացակայությունը, ինչը վերջիններիս զրկում է պետական ֆինանսական միոցների ձեռք բերման հնարավորությունից,
 - ՓՄՁ ոլորտի սուբյեկտների և հայրենական ու օտարերկրյա խոշոր արտադրողների միջև կոոպերացման թույլ կապերը, ինչը հետևանք է տարբեր շուկաներ մուտքի արգելքներով,
 - երկրում բացակայում են համապատասխան մեխանիզմները և նախադրյալները, որոնք կնպաստեն փոքր ձեռնարկությունների վերածմանը միջինի, ինչը ոլորտի և տնտեսության զարգացման տեսանկյունից դրական համարվել չի կարող:
2. Ռազմավարական պատճառներ.
- ՓՄՁ սուբյեկտների սեփականության իրավունքի պաշտպանության ոչ բավարար վիճակը և դրա հետ կապված բարձր տրանսակցիոն ծախսերը,
 - ադմինիստրատիվ խոչընդոտների, հատկապես տեսչական ստուգումների լայն տարածումը,

- բիզնես գործընթացներում կոռուպցիոն դրսևորումների առկայությունը, ինչը շատ դեպքում ոլորտի սուբյեկտներին մղում է ստվերային գործունեության,
- ֆինանսական բազայի սահմանափակությունը: ՓՄՁ ոլորտի գործունեության ֆինանսավորման հիմնական աղբյուր են հանդիսանում սեփական ռեսուրսները: Արտաքին բանկային ֆինանսավորումը ներկայումս չի ապահովում ոլորտի զարգացում, ինչը պայմանավորված է ինչպես ՓՄՁ ոլորտի առանձնահատկություններով (երաշխիքների բացակայություն, ֆինանսական հոսքերի ցածր թափանցիկություն), այնպես էլ բանկային համակարգի հիմնախնդիրներով և ՓՄՁ ոլորտի սուբյեկտների վարկավորման նպատակով կիրառվող ոչ արդյունավետ տեխնոլոգիաներով:
- ֆինանսական միջոցների սահմանափակությունը նվազեցնում է ՓՄՁ մրցունակությունն աշխատանքի և անշարժ գույքի շուկաներում: Որակավորված մասնագետների, ժամանակակից տեխնոլոգիաների և աշխատանքային պայմանների բացակայությունը բնութագրական են հանրապետությունում գործող ՓՄՁ սուբյեկտների գերակշիռ մասի համար,
- արտաքին ռեսուրսների սահմանափակ հասանելիությունը, ինչպես նաև ֆինանսական ապահովվածության ցածր մակարդակը հանգեցնում են ՓՄՁ ոլորտի ֆինանսատնտեսական ցուցանիշների վատթարացմանը և, որպես դրա հետևանք, մրցակցային հնարավորությունների անկմանը: Միջազգային տնտեսական ինտեգրացման խորացման ներկա փուլում դա կարելի է համարել հանրապետության ազգային տնտեսության լուրջ հիմնախնդիրներից,
- ՓՄՁ աջակցության ինստիտուցիոնալ միջավայրի ձևավորման անհամաչափությունը և ցածր տեմպերը, ինչը ենթադրում է գործող կառույցների արդյունավետության բարձրացում և ընդլայնում ինչպես պետական, այնպես էլ տեղական մակարդակներում,
- պետության և բիզնեսի փոխգործակցության արդյունավետ համակարգի բացակայությունը,
- «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքում սահմանված խնդիրների գործնական լուծումն ապահովող մեխանիզմների անկատարությունը կամ բացակայությունը:

Նշված խնդիրների լուծումն, ակնհայտորեն, նախ և առաջ, պահանջում է ՓՄՁ ոլորտի պետական աջակցության համակարգի կատարելագործում, որը պետք է

իրականացվի երկու հիմնական ուղղություններով. ընթացիկ կարգավորման գործիքների և մեխանիզմների զարգացում և դրանց փոխկապակցում հեռանկարային կառավարման համակարգի հետ՝ շեշտադրումը կատարելով տնտեսության արդիականացման պայմաններում ինստիտուցիոնալ միջավայրի ձևավորման վրա:

Մեր կարծիքով, ՓՄՁ ոլորտի արդյունավետ զարգացման համար կարևոր նշանակություն ունեն որոշակի պայմաններ, որոնց ապահովումը պետք է հանդիսանա այդ ուղղությամբ պետական քաղաքականության հիմնական թիրախ: Մասնավորապես, որպես այդպիսիք կարելի է նշել հետևյալները.

- ՓՄՁ սուբյեկտների ռեսուրսային ապահովվածությունը, որն իր մեջ ընդգրկում է ֆինանսավորման, կադրերի պատրաստման և որակավորման բարձրացման, տեխնոլոգիաների յուրացման և նորարարությունների կիրառման հետ կապված գործընթացները,
- բիզնեսի զարգացմանն օժանդակումը, որն, առաջին հերթին, ենթադրում է համապատասխան ենթակառուցվածքների ձևավորում և պետական աջակցության գործուն մեխանիզմների ներդրում,
- բարենպաստ գործարար միջավայրը և տնտեսական գործունեության իրականացման պայմանները, որոնց բարելավման ուղղությամբ պետական քաղաքականությունը պետք է հիմնվի օրենսդրաիրավական և ինստիտուցիոնալ գործիքների արդյունավետ կիրառման վրա,
- ձեռնարկատիրական կուլտուրան, հասարակության մենթալիտետը և վերաբերմունքը ձեռնարկատիրական գործունեության նկատմամբ:
- ՓՄՁ զարգացման տեսանկյունից առավել կարևոր նշանակություն ունի տվյալ ոլորտի պետական աջակցության համակարգի կատարելագործումը, այդ ուղղությամբ համալիր և նպասակային ծրագրերի իրականացումը:

Մեր կարծիքով, Հայաստանի Հանրապետությունում առաջիկա տարիներին ՓՄՁ պետական աջակցության համակարգի հիմնական խնդիրներ պետք է հանդիսանան հետևյալները:

Առաջին, ՓՄՁ սուբյեկտների զարգացման և աջակցության միջոցառումների մշակման և իրականացման համալիր մոտեցման կիրառում, ինչը ենթադրում է պետական աջակցության բոլոր ենթահամակարգերի միջև փոխհամագործակցության և փոխկապակցվածության ցուցաբերում:

Երկրորդ, ՓՄՁ զարգացման ռազմավարական և մարտավարական ծրագրի մշակում, ինչը հնարավորություն կտա ապահովել ոլորտի երկարաժամկետ զարգացում: Ընդ որում, անհրաժեշտ է իրականացնել մարտավարական ծրագրի պարբերական վերանայում, դրված խնդիրների լուծման աստիճանի գնահատում, նոր տնտեսական իրավիճակով պայմանավորված անհրաժեշտ ուղղորդումների կատարում և ռազմավարական ծրագրերի հետ ներդաշնակեցում:

Երրորդ, պլանաչափ և համակարգված, այլ ոչ թե սպոնտան աջակցության իրականացում: Այլ կերպ ասած, ՓՄՁ պետական աջակցությունը պետք է հետապնդի ոչ թե իրավիճակային խնդիրների լուծման, այլ տվյալ ոլորտի կայուն և երկարաժամկետ զարգացման նպատակ: Ակնհայտ է, որ պետական աջակցության շրջանակներում իրականացվող հատվածական քայլերը, որոնք հետապնդում են օպերատիվ խնդիրների լուծման նպատակ, չեն կարող ապահովել ոլորտի հեռանկարային զարգացում:

Չորրորդ, ֆինանսավարկանյին, տեղեկատվական, կադրային, ինովացիոն և պետական աջակցության այլ ձևերի համակարգված կիրառում:

Հինգերորդ, ՓՄՁ պետական աջակցության համակարգի կատարելագործում, հատկապես տեղական մակարդակներում:

Վեցերորդ, ՓՄՁ պետական աջակցության հետ կապված հարաբերությունները կանոնակարգող իրավական բազայի կատարելագործում:

Յոթերերդ, ՓՄՁ ոլորտի գործունեության նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող կառույցների գործունեության հնարավորինս սահմանափակում և արհեստական խոչընդոտների վերացում:

ՓՄՁ ոլորտի պետական աջակցության համատեքստում պետք է հատկապես կարևորել համապատասխան հարկային քաղաքականության մշակման և իրականացման հարցերը: ՓՄՁ ոլորտի պետական աջակցության բարելավման, այդ թվում՝ նաև հարկային բարենպաստ քաղաքականության իրականացման առումով, անշուշտ, չափազանց կարևոր նշանակություն ունի տվյալ գործընթացի հասցեականության ապահովումը: Չնայած հանրապետությունում գործում են հարկման հատուկ ռեժիմների մի քանի տեսակներ, սակայն դրանցից ոչ մեկը բացառապես ՓՄՁ ոլորտի համար նախատեսված չէ: Պետք է նշել, որ հանրապետությունում ներկայումս գոյություն չունի ընդհանուր մոտեցում փոքր և միջին բիզնեսի և հարկման հատուկ ռեժիմներից օգտվող սուբյեկտների չափորոշիչների նկատմամբ, ինչը որոշակիորեն նվազեցնում է պետական աջակցության արդյունավետությունը: Այս առումով, անհրաժեշտ է մշակել և կիրառել չափորոշիչների

միասնական համակարգ, որոնք հնարավորություն կտան հստակ կերպով առանձնացնել ՓՄՁ սուբյեկտներին:

Ատենախոսության եզրակացություններում ամփոփված են հետազոտության հիմնական արդյունքերը և հակիրճ ձևակերպված են եզրահանգումները՝

1. Հայաստանում ՓՄՁ ոլորտը դեռևս չի իրականացնում իր հիմնական գործառույթը և բավականաչափ համեստ դերակատարում ունի երկրի տնտեսական ու սոցիալական կյանքում: Հաշվի առնելով երկրի զարգացման գործում տվյալ ոլորտի ներուժային մեծ հնարավորությունները, կարելի է փաստել, որ մի շարք օբյեկտիվ ու սուբյեկտիվ պատճառներով պայմանավորված, այն առարկայական կերպով չի նպաստում երկրի տնտեսության զարգացմանը և հասարակական բարեկեցության բարձրացմանը: Այս տեսանկյունից, նման վիճակը նաև հետևանք է ՓՄՁ ոլորտի պետական աջակցության համակարգի գործունեության ցածր արդյունավետության, ինչի պատճառով տնտեսավարող սուբյեկտները մեծ դժվարություններ ունեն տնտեսական գործունեության կազմակերպման և իրականացման առումով:

2. Հանրապետությունում ՓՄՁ ոլորտի զարգացման առումով հատկապես լուրջ խոչընդոտ է հանդիսանում ֆինանսական ռեսուրսների դժվարամատչելիությունը և վարկային միջոցների անբավարարությունը: Ընդհանրապես, վարկավորման ոլորտում գոյություն ունեցող խնդիրները վերաբերում են ոչ միայն ֆինանսական միջոցների ձեռքբերմանը, այլ նաև դրանց սպասարկման և վերադարձման հետ կապված հարցերին: Նշված ինչպես նաև մի շարք այլ գործոններ մեծացնում են ՓՄՁ ոլորտի վարկավորման ռիսկայնությունը՝ հանգեցնելով համապատասխան սուբյեկտների գործունեության հնարավորությունների սահմանափակմանը: Գրավի առարկայի բացակայությունը, վարկային ոչ հուսալի պատմությունը շատ սուբյեկտների զրկում են փոխառու միջոցներ ձեռք բերելու հնարավորությունից: Իրավիճակն ավելի է բարդանում նաև հարկման պայմանների հետ կապված, որը շատ դեպքերում չհիմնավորված և չարդարացված ծանր հարկային բեռ է սահմանում ՓՄՁ ոլորտի համար այն դեպքում, երբ հարկման բարենպաստ պայմանների ապահովումը հռչակված է որպես տվյալ ոլորտի պետական աջակցության կարևոր ուղղություն: Գործունեության տարբեր տեսակների գծով տարբերակված ռեժիմների բացակայությունը և մի շարք այլ հիմնախնդիրներ նպաստում են ՓՄՁ սուբյեկտների կողմից ստվերային գործունեության ծավալների ընդլայնմանը: Ընդ որում, պետք է նկատի ունենալ, որ ՓՄՁ ոլորտը, բացի նշված հիմնախնդիրներից, իր վրա կրում է

նաև այն գործոնների բացասական ազդեցությունը, որոնք բնութագրական են ընդհանուր ձեռնարկատիրության ոլորտին: Մասնավորապես, ներդրումային միջավայրի բարձր ռիսկայնությունը, բյուրոկրատական քաշքուկները, վերահսկողական կառույցների բազմազանությունը և նրանց վերապահված գործառույթների կրկնությունները, մրցակցային միջավայրի զարգացման ցածր մակարդակը և տնտեսության մենաշնորհացման խորացող միտումները իրենց հերթին լուրջ բարդություններ են ստեղծում ՓՄՁ ոլորտի զարգացման համար:

3. ՀՀ-ում ՓՄՁ պետական աջակցության ծրագրերի ցածր արդյունավետությունը, մեր կարծքով, պայմանավորված է մի շարք պատճառներով: Նախ և առաջ, ՓՄՁ աջակցության պետական ծրագրերում վերջնական նպատակների ոչ հստակ ձևակերպումը հնարավորություն չի տալիս դրանց ձեռքբերման նկատմամբ իրականացնել անհրաժեշտ վերահսկողություն: Համաձայն «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքի, ՓՄՁ ոլորտի պետական աջակցությունն իրականացվում է տարեկան ծրագրով, որը մշակվում, հաստատվում և իրականացվում է կառավարության կողմից, իսկ կատարման հաշվետվությունը ներկայացվում է տվյալ տարվա պետական բյուջեի կատարման մասին հաշվետվության հետ: Այնկալվող արդյունքների բացակայության պայմաններում հնարավոր չէ գնահատել ծրագրի ռեսուրսային ապահովվածության մակարդակը, իսկ տարբեր մակարդակներում տարբեր ուղղություններով աջակցության ուղղությամբ իրականացվող միջոցառումների կոորդինացման մակարդակն էականորեն նվազում է: Մեր կարծիքով, ծրագրային միջոցառումները պետք է իրականացվեն հիմնախնդիրներ-լուծումներ-անհրաժեշտ ռեսուրսներ-ակնկալվող արդյունքներ մեկ ընդհանուր շրջային շրջանակներում: Հակառակ պարագայում, ինչպես նաև ցույց է տալիս նախորդ տարիների փորձը, ՓՄՁ պետական աջակցության ծրագիրն իրենից կներկայացնի միջոցառումների ցանկ՝ առանց նպատակային և չափելի արդյունքների ներկայացման:

4. ՓՄՁ ոլորտի տնտեսական և կազմակերպական զարգացման մեխանիզմում կարևոր տեղ պետք է զբաղեցնի ծրագրային մոտեցումը: Ընդ որում, պետական աջակցության նպատակով բյուջետային և հարկային գործիքների, պետական պատվերների հետ միաժամանակ անհրաժեշտ է օգտագործել նաև գույքային գործիքները: Գաղտնիք չէ, որ ՓՄՁ շատ սուբյեկտներ սեփական տնտեսական գործունեության իրականացման նպատակով անհրաժեշտ գույք ստիպված են ձեռք բերել

երկրորդային շուկայում, այդ նպատակով չունենալով պետական աջակցություն: Խնդիրն առավել քան հրատապ է Հայաստանի Հանրապետության պարագայում, պայմանավորված, մի կողմից, անշարժ գույքի շուկայում տիրող իրավիճակով, և, մյուս կողմից, ՓՄՁ սուբյեկտների ֆինանսական ցածր հնարավորություններով: Այս առումով, կարծում ենք, որ ՓՄՁ սուբյեկտներին պետք է հնարավորություն տրվի օգտագործման իրավունքով ձեռք բերել պետական կամ համայնքային սեփականություն հանդիսացող և այդ նպատակով հատկացված գույքային ռեսուրսները, ինչը կարող է լինել պետական աջակցության արդյունավետ դրսևորում:

5. ՓՄՁ ոլորտի պետական աջակցության բարելավման, այդ թվում՝ նաև հարկային բարենպաստ քաղաքականության իրականացման առումով չափազանց կարևոր նշանակություն ունի տվյալ գործընթացի հասցեականության ապահովումը: Այս առումով, անհրաժեշտ է մշակել և կիրառել չափորոշիչների միասնական համակարգ, որոնք հնարավորություն կտան հստակ կերպով առանձնացնել ՓՄՁ սուբյեկտներին: Պետք է նշել, որ հանրապետությունում ներկայումս գոյություն չունի ընդհանուր մոտեցում փոքր և միջին բիզնեսի և հարկման հատուկ ռեժիմներից օգտվող սուբյեկտների չափորոշիչների նկատմամբ, ինչը որոշակիորեն նվազեցնում է պետական աջակցության արդյունավետությունը: Չնայած հանրապետությունում գործում են հարկման հատուկ ռեժիմների մի քանի տեսակներ, սակայն դրանցից ոչ մեկը բացառապես ՓՄՁ ոլորտի համար նախատեսված չէ: Հայաստանի Հանրապետությունում ՓՄՁ ոլորտի համար սահմանված հարկման հատուկ ռեժիմ չկա և «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված բարենպաստ հարկային քաղաքականության իրականացումը, որպես ՓՄՁ պետական աջակցության հիմնական ուղղություն, չունի գործնական կիրառում: Հանրապետությունում գործող հարկման հատուկ ռեժիմներից լավագույն դեպքում օգտվում են միայն գերփոքր ձեռնարկությունների որոշակի մասը, ինչը չի կարող համարվել որպես ՓՄՁ պետական աջակցության լիարժեք դրսևորում:

6. Հայաստանի Հանրապետությունում ՓՄՁ ոլորտի համար բարենպաստ հարկային քաղաքականության ռազմավարությունը, մեր կարծիքով, պետք է կազմված լինի երկու՝ կարճաժամկետ և երկարաժամկետ մասերից: Կարճաժամկետ հատվածում հարկային քաղաքականությունը պետք է ուղղված լինի ՓՄՁ ոլորտի համար հարկման հատուկ ռեժիմի սահմանմանը՝ «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքում սահմանված չափորոշիչների

կիրառմամբ: Այս կապակցությամբ, առաջարկում ենք օրենսդրորեն սահմանել սոցիալական բիզնես հասկացությունը՝ դրա որոշման հստակ չափորոշիչների ամրագրմամբ: Անհրաժեշտ է հստակ տարբերակում իրականացնել տնտեսական և սոցիալական գործառույթ իրականացնող ՓՄՁ սուբյեկտների (այս համատեքստում ՓՄՁ սուբյեկտների տակ նկատի են առնված գերփոքր ձեռնարկությունները) միջև: Սոցիալական գործառույթ իրականացնող սուբյեկտները չպետք է դիտարկվեն որպես պոտենցիալ հարկատուներ, քանի որ նրանց գործունեությունն ուղղված է և ընդամենը բավարար է միայն սոցիալական նշանակության խնդիրների լուծման համար: Երկարաժամկետ հատվածում ՓՄՁ ոլորտի նկատմամբ իրականացվող հարկային քաղաքականությունը, մեր կարծիքով, պետք է հիմնված լինի պրոգրեսիվ հարկման մեխանիզմի վրա: Գործելով հարկման ընդհանուր ռեժիմում, ՓՄՁ սուբյեկտները պետք է հնարավորություն ստանան սահմանված պրոգրեսիայի միջոցով հարկվել առավել ցածր հարկային դրույքաչափերով: Ըստ էության, այս մեխանիզմը, մեր կարծիքով, հարկման տեսանկյունից առավել արդարացի է, հաշվի է առնում հարկ վճարողների և վճարունակությունը և սահմանափակում է եկամուտների ու շահույթի քեռացման հնարավորությունները:

Հետազոտության հիմնական արդյունքներն արտացոլված են հրատարակված հետևյալ գիտական հոդվածներում:

1. Սաֆարյան Տ.Հ., տ.գ.դ., պրոֆ. Վ. Բոստանջյան, «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության դերը տնտեսության զարգացման գործում», «Այլընտրանք» գիտական հանդես, Երևան 2015թ., #1, հունվար-մարտ, էջ 66-72:

2. Սաֆարյան Տ.Հ., «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտի գործառույթները շուկայական տնտեսության պայմաններում», «Այլընտրանք» գիտական հանդես, Երևան 2015թ., #2, ապրիլ-հունիս, էջ 99-105:

3. Սաֆարյան Տ.Հ., տ.գ.դ., պրոֆ. Վ. Բոստանջյան, «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման հիմնախնդիրները», «Այլընտրանք» գիտական հանդես, Երևան 2015թ., #3, հուլիս-սեպտեմբեր, էջ 120-126:

4. Սաֆարյան Տ.Հ., «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության համակարգի արդյունավետության բարձրացման ուղիները», «Այլընտրանք» գիտական հանդես, Երևան 2015թ., #3, հուլիս-սեպտեմբեր, էջ 219-224:

5. Սաֆարյան Տ.Հ., «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտի առանձնահատկությունները և պետական աջակցության խնդիրները», «Հայաստանի

Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման հիմնախնդիրները» գիտական հոդվածների ժողովածու-1(22), Երևան 2015թ., էջ 129-135:

6. Սաֆարյան Տ.Հ., «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության տնտեսական հիմքերը», «Տնտեսության զարգացման և կառավարման հիմնախնդիրներ» պարբերական գիտական ժողովածու, գիրք 8, Երևան 2015թ., էջ 80-89:

7. Սաֆարյան Տ.Հ., «ՓՄՁ աջակցության հարկային լծակների արդյունավետության բարձրացման խնդիրները», «Այլընտրանք» գիտական հանդես, Երևան 2016թ., #1, հունվար-մարտ, էջ 478-492:

САФАРЯН ТИГРАН АКОПОВИЧ

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕХАНИЗМОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 - “Экономика, управление хозяйством и его сферами”.

Защита диссертации состоится 19-го мая 2017 года, в 13.30 часов, на заседании Специализированного совета по экономике 015 ВАК РА, действующего в Ереванском государственном университете, по адресу: 0009, г. Ереван, ул. Х. Абовяна 52.

Резюме

Одним из главных составляющих становления и развития рыночной экономики является малое и среднее предпринимательство, поддержка которого, способствует разработке и реализации государственной политики на данном этапе развития экономики. Результативное решение данной задачи позволит обеспечить Республике Армения стабильное социально-экономическое развитие и сформировать необходимые предпосылки для повышения благосостояния общества.

Основной целью работы является разработка новых подходов и предложений, направленных на повышение результативности системы государственной поддержки сферы МСП в условиях рыночной экономики, для чего в работе были поставлены и решены следующие задачи:

- исследовать сущность и экономическое содержание МСП, анализировать экономические основы и предпосылки его деятельности, рассмотреть место и роль данной сферы в условиях современной экономики,
- исследовать институциональные механизмы государственной поддержки МСП и особенности их деятельности в условиях рыночной экономики,

- анализировать международный опыт деятельности системы государственной поддержки МСП и оценить возможности его использования в республике,
- исследовать особенности системы государственной поддержки МСП в республике и выявить существующие проблемы в сфере повышения ее результативности,
- разработать предложения, направленные на улучшение системы государственной поддержки МСП и повышение уровня ресурсного обеспечения субъектов.

Основные научные результаты работы, которые обусловлены решением представленных в исследовании проблем, состоят в следующем:

- в результате изучения теоретических основ предпринимательской деятельности, выявлены макроэкономические и организационно-правовые предпосылки развития сферы МСП, разработаны стратегические и тактические направления развития МСП в республике на ближайшие годы,
- в результате многостороннего анализа деятельности сферы МСП в республике, выявлены существующие упущения и недостатки, представлены решения, направленные на повышение результативности государственной поддержки, предложен комплекс показателей и критериев оценки деятельности системы государственной поддержки МСП,
- с целью улучшения государственной поддержки МСП, представлены предложения по повышению результативности использования финансово-кредитных инструментов и уровня ресурсного обеспечения субъектов в сфере,
- разработаны предложения по предоставлению налоговых льгот субъектам МСП, занимающимся социальным предпринимательством, а также представлена краткосрочная и долгосрочная программа по реализации благоприятной налоговой политики по отношению к данной сфере.

TIGRAN SAFARYAN

WAYS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF STATE SUPPORT MECHANISMS FOR SMALL AND MEDIUM BUSINESS IN REPUBLIC OF ARMENIA

The summary of the dissertation submitted for pursuing of scientific degree of PhD in Economics in the field 08.00.02 - "Economics, Management of the Economy and its spheres" The defense of the dissertation will take place at 13³⁰, on the 19th of May 2017, at the Meeting of the Specialized Council 015 in Economics of the Supreme Certifying Committee of the Republic of Armenia acting at the Yerevan State University.

Address: 52 Abovyan str., Yerevan, 0009, Armenia

SUMMARY

One of the main components of the formation and development of market economy is the small and medium business, which support is an imperative requirement in the direction of developing and implementing the state policy at this stage of economic development. The effective solution of this task will enable the Republic of Armenia to ensure stable social and economic development and to create the necessary prerequisites for improving the welfare of the society.

The main objective of this research is the development of approaches and proposals aimed at improving the effectiveness of the system of state support for SMEs within a market economy, for which tasks were set and solved are as follows:

- To study the essence and economic content of SMEs, analyze the economic bases and prerequisites of its activities, consider the place and role of this sphere in the conditions of advanced economy;
- To study the institutional mechanisms of state support for SMEs and the features of their activities within a market economy;

- To analyze the international experience of the system of state support for SMEs and to assess the possibilities of its use in the Republic of Armenia;
- To study the features of the system of state support for SMEs in the Armenian and to identify existing problems in the sphere of increasing its effectiveness;
- To develop proposals devoted to the improvement of the system of state support for SMEs and increasing the level of resource support for the subjects.

The main scientific results of this research, which are due to the solution of the problems presented in the study, are as the follows:

- Through the study of the theoretical foundations of entrepreneurial activity, macroeconomic, organizational and legal prerequisites for the development of the SME sector are identified; strategic and tactical directions for the development of SMEs in the country in the coming years are developed;
- As a result of a multilateral analysis of the activities of the SME sector in the republic, the existing deficiencies and disadvantages are identified; the solutions aimed at improving the effectiveness of state support are presented; a set of indicators and criteria for evaluating the state support system for SMEs is proposed;
- In order to improve the state support for SMEs. And increase the effectiveness of the use of financial and credit instruments proposals are presented
- Proposals have been developed to provide tax incentives for SMEs engaged in social entrepreneurship, as well as a short-term and long-term program to implement a favorable tax policy in relation to this sphere.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Turyan', is written over a faint, light-colored rectangular stamp or watermark.